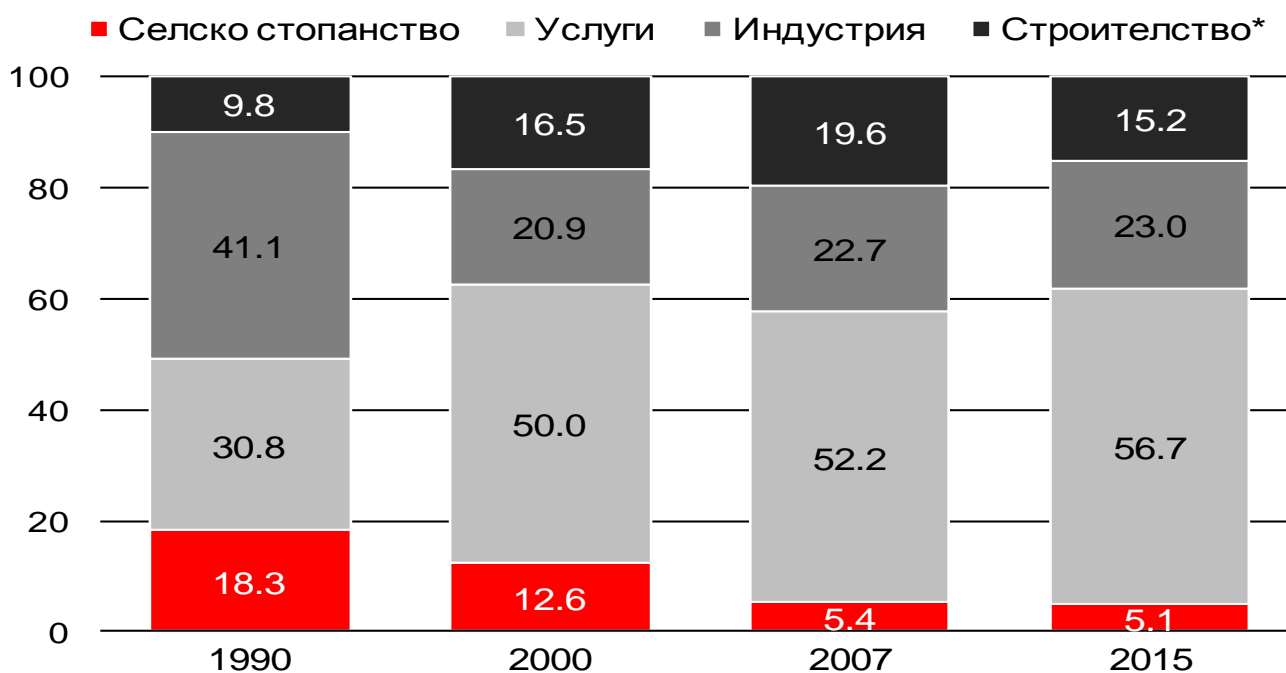

АКО ЗНАЧИТЕЛНАТА ПОДКРЕПА ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР СЕ НАСОЧИ КЪМ ПОВЕЧЕ УЧАСТНИЦИ И СЕГМЕНТИ, СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО Е ИЗПРАВЕНО ПРЕД ОБЕЩАВАЩА ПЕРСПЕКТИВА

Кристофор Павлов, Главен икономист на УниКредит Булбанк

Сектор „Селско, горско и рибно стопанство“¹ (Селско стопанство) претърпя дълбока трансформация от началото на прехода от централно планиране към пазарна икономика. Секторът беше силно засегнат от загубата на экспортните пазари на СИВ в ранните години на прехода. Ситуацията беше допълнително влошена от хаотичния разпад на кооперативните стопанства от съветската епоха и бавно напредващата реституция на обработваемата земя. В същото време, либерализацията на външната търговия изложи местните производители на земеделски продукти и храни на конкурентния натиск, идващ от много по-развитите и щедро субсидирани компании от ЕС. В резултат на комбинираното въздействие на тези няколко мощни сили дялът на сектора от брунтата добавена стойност (БДС) спадна до около 12% от общо за икономиката през 2000 г., при 18% през 1990 г. (фиг.1 долу). Тежките времена обаче далеч не бяха приключили. Последва още един турбулентен период, този път поради болезненото въвеждане на законовите изисквания за присъединяване към ЕС по отношение на безопасността и хигиената на храните, който доведе до ново свиване на дела на селското стопанство от БДС до около 5% през 2007 г.

Фиг.1: Дял на селското стопанство от брунтата добавена стойност (БДС) в %

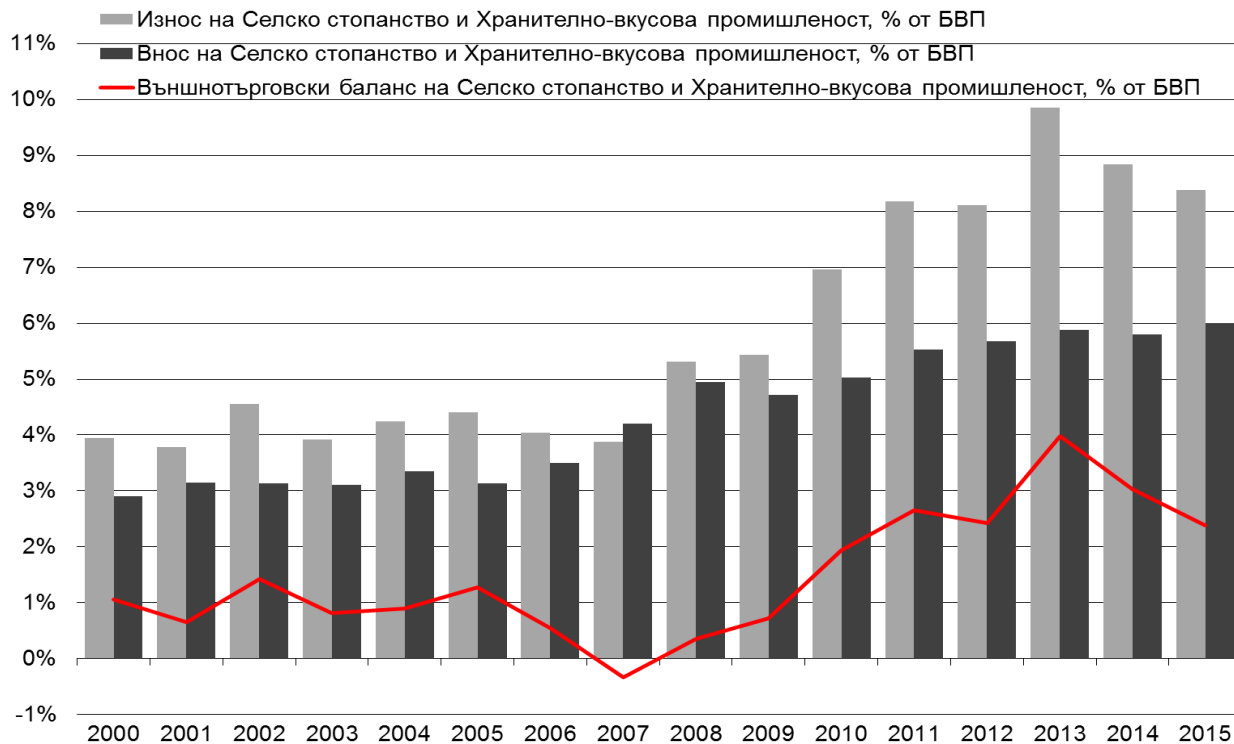

Източник: НСИ, UniCredit Research

¹ Съгласно структурата на „Класификация на Икономическите Дейности“ (КИД -2008) сектор Селско, горско и рибно стопанство включва следните раздели: 01. Растениевъдство, животновъдство и лов; спомагателни дейности; 02. Горско стопанство и 03. Рибно стопанство.

Възстановяването на сектора започна едва след присъединяването на България към ЕС, като важноста на сектора за икономиката започна отново да нараства. Може би най-убедително това може да бъде илюстрирано от силното подобрение на международната търговска позиция на сектора (фиг.2 долу). След кратък преходен период, положителният баланс между вноса и износа на продукти на селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост нарасна от средно 1% от БВП през десетилетието преди влизането в ЕС до средно около 3% за периода 2010-2015 г. Производителността на труда също претърпя положителна промяна в периода след присъединяването към ЕС, макар че брунтната добавена стойност на един зает в сектора остава под средната за цялата икономика. Най-важното е, че възвръщаемостта на собствения капитал е близо до средно 20% през последните пет години, за които има налични данни, което прави селското стопанство сектора с най-висока рентабилност в икономиката (фиг.3 долу).

Фиг.2: Растежът на износа се ускорява стабилно след влизането в ЕС през 2007г.

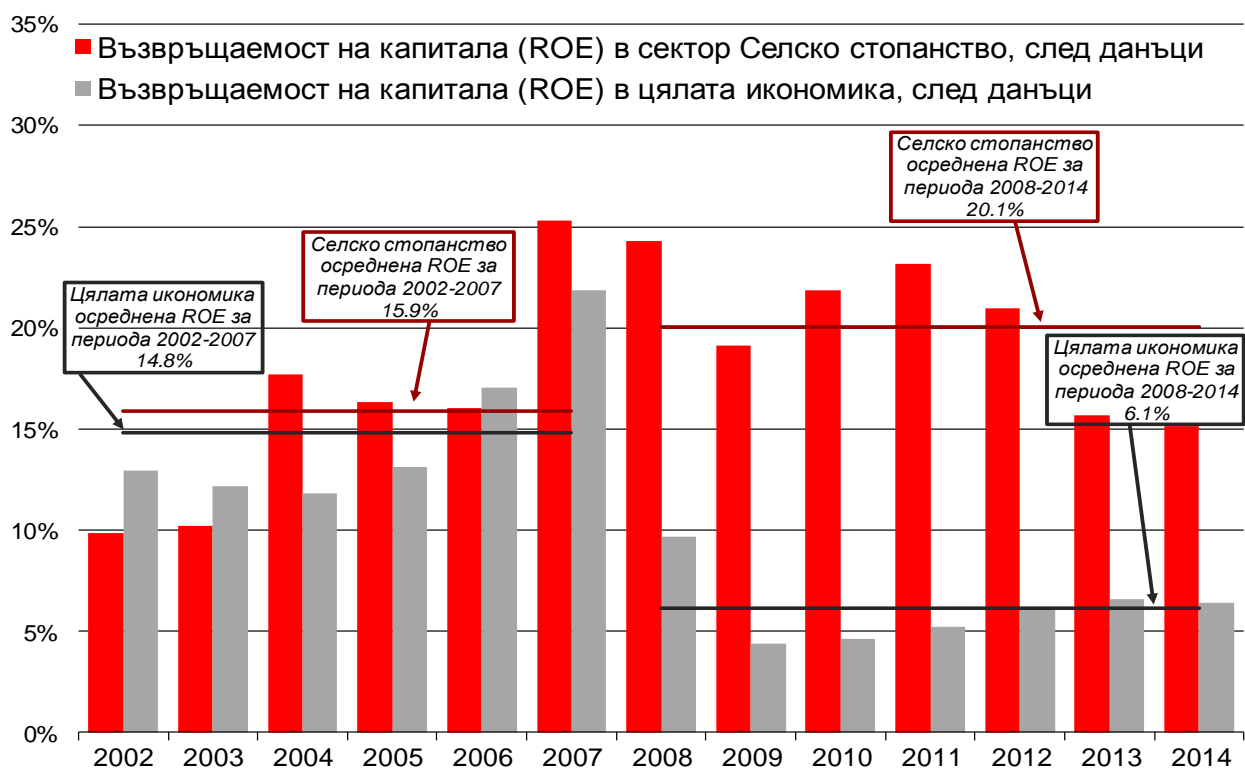

Източник: НСИ, UniCredit Research

Положителното въздействие, което приемането в ЕС има върху селското стопанство, отразява три основни фактора. Първо, с влизането в ЕС страната стана част от Общата селскостопанска политика на ЕС и местните производители получиха достъп до европейски субсидии, с което беше премахнато едно важно конкурентно предимство, което европейските компании имаха спрямо българските. Второ, приемането в ЕС спомогна за премахването на част от все още съществуващите бариери пред трансфера на нови технологии и производствени практики от по-развитите западно европейски икономики към България. Това

направи възможно да се засили трансфера на нови технологии и производствени практики, някои от които използват последните достижения в областта на науката и новите технологии. Едновременно с това се създадоха предпоставки за по-тясна специализация на българските селскостопански производители, което е и с основен принос за дългосрочния ръст на производителността в на практика всяка една индустрия. Трето, и може би най-важно, приемането на България в ЕС позволи на местните компании да получат неограничен достъп до европейския пазар, който е не просто огромен пазар от над 500 млн. души, но е пазар, който дава достъп до някои от най-софистицираните и заможни потребители на храни в света.

Фиг.3: Възвращаемост на собствения капитал 2002 – 2014 г.

Източник: НСИ, UniCredit Research

Нашата положителна представа за перспективите, пред които стои селското стопанство се подкрепя от много благоприятните природни условия, включително климатичните зони, слънцегреене, валежите, гъстотата на реките, разнообразието на почвите и релефа. В резултат на това обработваемите площи или площите които могат да се използват за селскостопански цели достигат 47% от територията на страната. Наличието на силни връзки с вертикално интегрирания сектор за производство на храни и напитки, за който селското стопанство доставя редица входящи продукти, допълнително подкрепя позицията на сектора. Наличието на добри традиции в някои сегменти както и нарастващото признание, което търговските марки притежавани от местните производители на селскостопански продукти и храни печелят от клиентите си както в страната така и в чужбина са други важни силни страни

на сектора, които допринасят за положителната му перспектива. За банките и други институционални инвеститори селското стопанство е особено обещаващо, тъй като се характеризира със сравнително ниска финансова задлъжнялост (фиг.4 долу), което означава, че бъдещото проникване на кредит вероятно ще продължи с по-бързи темпове в сравнение с останалата част от икономиката. Също така, селското стопанство е един от най-големите нециклически сектори в икономиката, който предлага възможности за дефанзивно позициониране на инвеститорите и диверсификация на риска във времена на забавяне на икономиката.

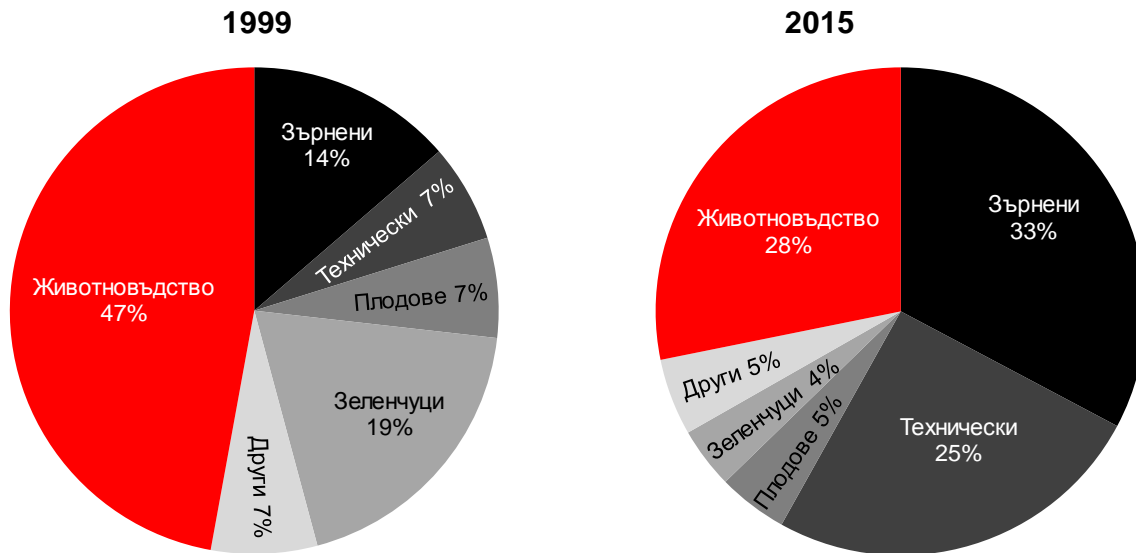
Фиг.4: Съотношения на финансова задлъжнялост спрямо собствен капитал

Основни сектори по КИД 2008	Обща финансова задлъжнялост / Собствен капитал							Дълг към финансови институции / Собствен Капитал						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Селско, горско и рибно стопанство	124%	127%	113%	100%	98%	92%	93%	43%	43%	37%	33%	34%	31%	31%
Добивна промишленост	85%	94%	89%	70%	61%	67%	77%	21%	19%	21%	25%	12%	10%	9%
Преработваща промишленост	170%	168%	163%	141%	132%	131%	126%	53%	51%	48%	44%	41%	42%	40%
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	90%	90%	104%	119%	134%	131%	139%	42%	43%	48%	52%	50%	44%	41%
Доставяне на води; Канализационни услуги и управление на отпадъци	60%	130%	124%	133%	133%	150%	155%	23%	45%	41%	43%	38%	32%	30%
Строителство	344%	318%	317%	309%	264%	247%	257%	89%	78%	75%	73%	58%	51%	45%
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	227%	229%	206%	205%	196%	178%	169%	59%	61%	52%	51%	46%	41%	39%
Транспорт, складиране и пощи	138%	149%	126%	124%	113%	116%	123%	37%	42%	28%	26%	18%	17%	15%
Хотелиерство и ресторантьорство	201%	209%	187%	167%	148%	131%	128%	86%	86%	74%	65%	56%	48%	45%
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; Далекосъобщения	141%	166%	222%	339%	459%	452%	808%	30%	28%	41%	62%	99%	33%	59%
Операции с недвижими имоти	249%	217%	270%	262%	261%	263%	262%	82%	69%	93%	94%	87%	89%	82%
Бизнес услуги	141%	123%	119%	129%	144%	153%	162%	29%	23%	26%	28%	36%	38%	40%
ОБЩО ЗА ИКОНОМИКАТА	177%	175%	175%	171%	166%	161%	162%	52%	50%	50%	49%	46%	42%	40%

Източник: НСИ, UniCredit Research

Всичко това сочи, че българското селско стопанство е в добра позиция да се възползва от очакваното значително увеличение на световното търсене. Проучване, направено от PWC, показва, че в сравнение с нивото от 2005 г. световното селскостопанско производство трябва да нарасне с една трета през 2030 г. и две трети през 2050 г. само за да се справи с нарастващото световно население. Нарастащите доходи и намаляващата бедност в световен мащаб се очаква допълнително да увеличат стимулите за сектора от страна на търсенето. Подобно на други развиващи се пазари, очакваме местните земеделски производители да мигрират към ниши с по-висока добавена стойност, особено в производството на плодове и зеленчуци както и животновъдството (фиг.5 долу), и да се възползват от благоприятните предпоставки за развитие на био и екологичните продукти.

Фиг.5: Структура на сектор селско стопанство 1999 г. и 2015 г.

Източник: Министерство на земеделието и храните, UniCredit Research

Сумата на субсидиите от ЕС и националните субсидии за програмния период 2014-2020 г. възлиза на 19 млрд. лв. Очаква се те да бъдат насочени в нарастваща степен към разработване на биологични продукти, стимулиране на младите земеделски производители и подобряване на устойчивостта и разнообразието на сектора. Основен приоритет за развитие ще бъде подобряването на достъпа до финансиране за по-малките производители и новите сегменти с по-висока добавена стойност. Всички тези мерки, ако бъдат приложени правилно и в разумен срок, би трябвало да доведат до чувствително редуциране на сегашното господстващо положение на зърнените и техническите култури към по-голямо значение на сегментите с по-висока добавена стойност като плодове, зеленчуци и животновъдство.

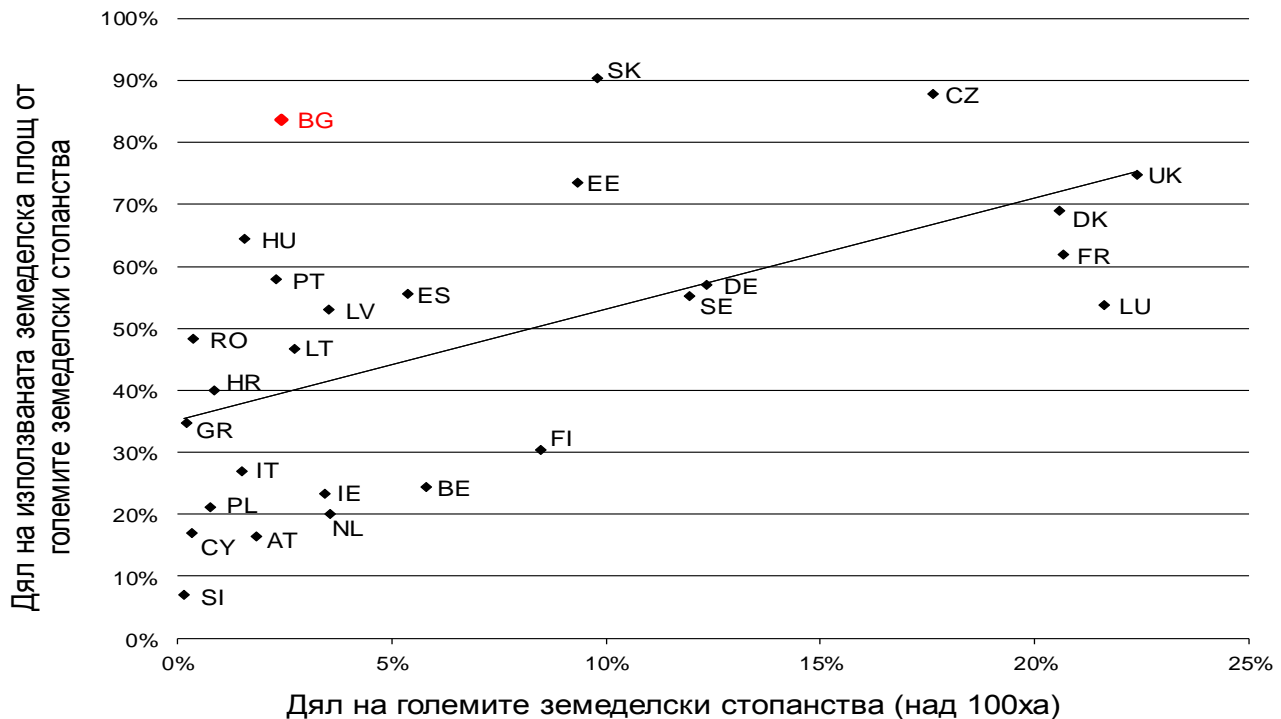
Въпреки много положителното въздействие, което средствата от ЕС имат върху сектора, някои недостатъци продължават да са налице. Директните плащания на хектар създадоха силно сегментиран пазар, съставен от малък брой много големи и голям брой много малки производители. Докато големите земеделски стопанства обработващи по над 100 ха са едва 2.4% от всички селскостопански производители през 2013 г., те контролират 84% от общо обработваемите площи, което поставя България на трето място в ЕС (28) след Словакия и Чехия² (фиг.6 долу). В същото време собствеността на земеделската земя остава силно фрагментирана. България продължава да има над 2.5 млн. собственици на земя, в резултат на което средният размер на земята притежавана от един собственик е 5.5 декара (0.55 ха), в сравнение с 40 декара (4 ха)³ за развитите страни. И докато разработването на проекти в съответствие с изискванията на ЕС спомогна за намаляване на дела на неформалната

² Източник на тези данни е Евростат.

³ Данните са от изказване на д-р инж. Кирил Стоянов, началник отдел „Управление на държавните земеделски земи“ (Министерство на земеделието и храните) по време на конференция „Агробизнес“, 15.03.2016 г.

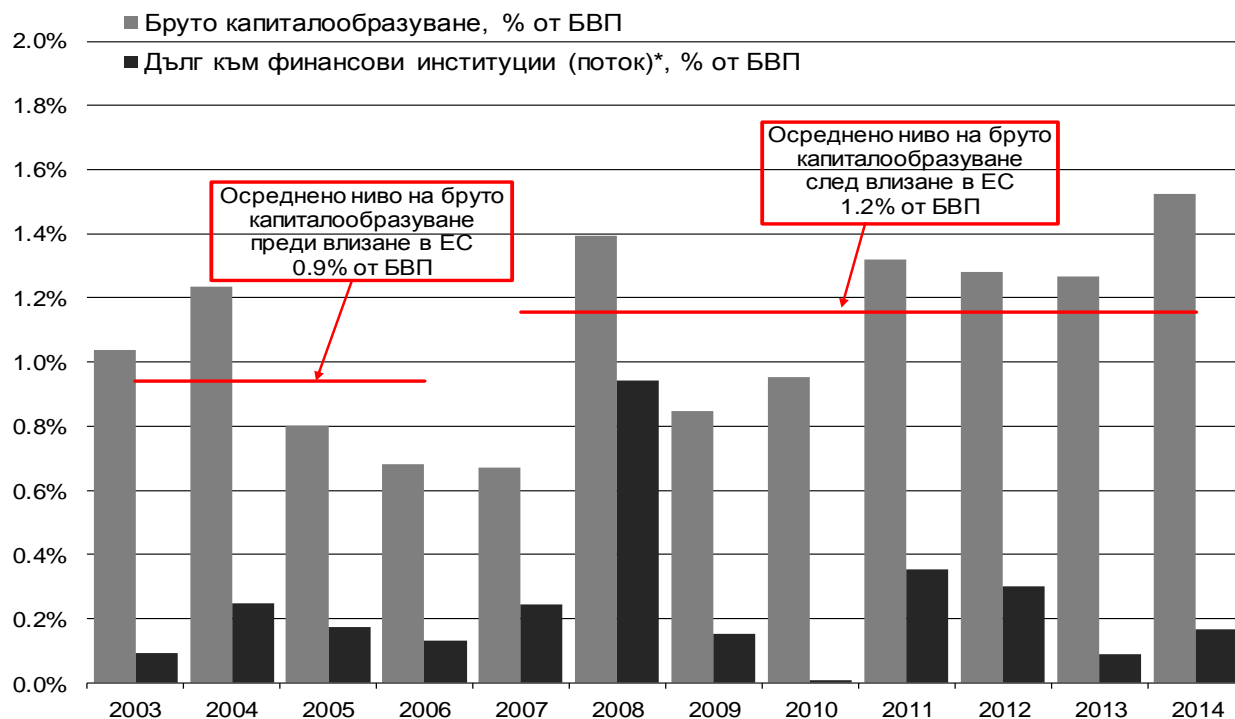
икономика, последната остава проблем и се оценява на между 30% и 70%, в зависимост от сегмента на сектора и източника на информация.

Фиг.6: Концентрация на земеделска земя в ЕС28 (2013 г.)

Източник: Евростат, UniCredit Research

На този позитивен фон съществуват и малък на брой сегменти с отрицателна перспектива. Най-често това е резултат от подобряването на осведомеността за здравето от употребата на храни и напитки, което оказва натиск върху някои ниши, които се припознават като повече или по-малко вредни и където стриктното законодателство на ЕС се очаква да усилва тези нагласи. Тютюнът се откроява като един такъв пример, макар че в по-малка степен продуктите със завишено съдържание на мазнини, захар и сол също са в черния списък. От друга страна, съществуват редица малки ниши със значителен неизползван потенциал, особено в по-дългосрочен план. Преди всичко това включва биологичното земеделие, което в момента има скромна роля, като прогнозният оборот е от едва 16 млн. лв. през 2016 г., въпреки многобройното увеличение на регистрираните производители до 7200, които вече използват приблизително 2.4% от общата обработваема земя.

Фиг.7: Бруто капиталобразуване и дълг към финансови институции в сектор Селско стопанство

Източник: НСИ, UniCredit Research

*Забележка: Стойностите за потоците са изчислени като разлика между данните в обеми за две поредни години.

Нуждата от нови инвестиции изглежда значителна (фиг. 7 горе). Източници от сектора отчитат дела на трактори и комбайни на възраст над десет години на 79% и 76% от общия брой, а темпът на обновяване на оборудването в сектора се оценява на около 2% годишно.⁴ Разширяването на напоителната инфраструктура - ключова мярка за противодействие на сушите - значително изостава от темповете в Централна и Източна Европа. Полетите площи през 2015 г. възлизат на само на 27 хил. ха или 5% от годните за напояване земи по данни на МЗХ⁵. Правителството планира да увеличи напояваната земя до 450 хил. ха до 2030 г., при очаквани инвестиции от 1 млрд. лв., които се предвижда да бъдат осигурени предимно от публичния сектор. Но това е само малка част от това, което е необходимо на този фронт, оставяйки значителна възможност за увеличаване на експозицията на банковия сектор и други източници на финансиране за сектора. Като минимум инвестиционните нужди също трябва да включват разширяване на мащаба на хладилните, складовите, опаковъчните и логистичните съоръжения, необходими за стимулиране на капацитета на сектора да изнася по-големи обеми на продукция.

⁴ „Пазарът бележи най-голям спад през последните пет години“ – специално издание на Капитал „Земеделие и бизнес“, март 2017 г.

⁵ Аграрен доклад 2015 г. на Министерството на земеделието и храните.

Селското стопанство е един от малкото сектори в икономиката, които, според нашите оценки, не само отчитат много добри резултати през последното десетилетие, но продължават да се характеризират с много добра перспектива и занапред. Тази положителна перспектива обаче не трябва да се приема за даденост. За да може тази положителна перспектива да се материализира българските архитекти на стопанската политика трябва да идентифицират структурните промени, които са необходими и да направят необходимото тези структурни мерки да бъдат осъществени правилно и в разумен срок. За тази цел политиките трябва да работят за постигането на достатъчно широко базирано съгласие (обхващащо най-важните собственици на интереси) по отношение на дългосрочната стратегия за развитие на сектора и да бъдат търпеливи в прилагането ѝ.

От гледна точка на провежданата политика, като минимум тази стратегия трябва да дава отговор на поне пет ключови стратегически предизвикателства. Тези стратегически предизвикателства включват. Първо, ще има ли достатъчна политическа воля и решимост да се гарантира, че значителната подкрепа от страна на публичния сектор за селското стопанство ще бъде насочена към повече участници и сегменти, за да се повиши конкурентоспособността и да се помогне на повече селскостопански производители да преминат към производството на продукти с по-висока добавена стойност? Второ, ще бъде ли намерен работещ механизъм, който да гарантира, че напояваната обработваема земя се увеличава бързо или секторът ще остане заложник на пословичната за България липса на сътрудничество и на хора, които се грижат само за собствените си дребни интереси? Трето, ще бъде ли възможно публичния сектор да създаде предпоставките необходими за значително увеличаване на инвестиции, за да се ускори въвеждането на нови технологии и производствени практики, и така да се стигне до появата и налагането на повече нови местни търговски марки, които бързо да получат признанието на клиентите не само на национално, но и на международно равнище? Четвърто, ще бъдат ли въведени нужните политики, които да спомогнат за напредване на процеса по комасация на земята, който ще позволи създаването на обработваеми масиви подходящи за въвеждането на най-напредналите технологии и производствени методи? Пето и последно – как ще се позиционира местният селскостопански сектор в глобалните усилия за опазване на околната среда? Всичко това са жизненоважни въпроси и предизвикателства, чийто отговор от гледна точка на провежданата стопанска политика ще направи разликата между успеха и провала.

ДИСКЛЕЙМЪР

Настоящият документ е изготвен на базата на обществено достъпна информация от източници, които се считат за надеждни, но за пълнотата или точността на тази информация не носим отговорност. Всички оценки и мнения, включени в този документ представляват независима преценка на екип „Икономически проучвания“ към момента на неговото публикуване. Ние си запазваме правото да променим изразеното в документа мнение по всяко време, без предварително уведомление, както и да не актуализираме тази информация или да я оттеглим, без предварително уведомление.

Този документ е изготвен само с информационна цел, не е предназначен и (i) не съставлява, както и не е част от предложение или покана за продажба, отправяне на предложение за закупуване или записване на финансови инструменти (ii) не представлява предложение за закупуване или записване на финансови инструменти, (iii) за реклама. Инвестиционните възможности, дискутирани в този доклад могат да се окажат неподходящи за някои инвеститори в зависимост от техните специфични инвестиционни цели и времеви хоризонт или в контекста на тяхното цялостно финансово състояние. Дискутираните инвестиции могат да се колебаят в цената или стойността. Инвеститорите могат да получат по – малко отколкото са инвестирали. Промените в обменните курсове могат да окажат неблагоприятен ефект върху стойността на инвестициите. Освен това, минало изпълнение не е непременно показател за бъдещи резултати. В частност, рисковете, свързани с инвестиции във финансови инструменти в процес на обсъждане, не са обяснени в тяхната цялост.

Съдържащата се в този документ информация се отнася за момента, към който е предоставена, и не може да замести получаването на индивидуален съвет. Инвеститорите трябва да вземат свое собствено решение относно това дали инвестициите, които се реферират в документа са подходящи, с оглед на съответните рискове, своята инвестиционна стратегия и своя правен, данъчен и финансов статус.

Тъй като настоящия документ не представлява пряка или косвена инвестиционна препоръка, нито целия документ, нито част от него може да се счита за основа или мотив или обосновка за сключване на договор или поемане на какъвто и да е ангажимент. Инвеститорите се призовават да се свържат със своя външен инвестиционен консултант за индивидуални обяснения и съвет.

УниКредит Булбанк и/или неговите директори, мениджъри и служители не носят каквато и да е отговорност към получателите на този документ и/или към трети лица за каквито и да е загуби, произхождащи от ползването на настоящия документ или неговото съдържание.

Този документ не е предназначен за конкретни инвеститори, и информацията, съдържаща се в него, не може да бъде разкривана, разпространявана, възпроизвеждана или публикувана по каквато и да е причина без предварителното съгласие на УниКредит Булбанк.